

Ale jestliže na jedné straně vzrostly obraty dle množství zboží a vzrostly i dle množství peněz vzestupem cen a vzrostly dále i počtem, a bylo k tomu potřebí mnohem více peněz než v dobách mírových, působily naopak některé složky směrem opačným: některé druhy podniků, jež nebyly ve vztahu s válkou a nedovedly se dosti rychle přizpůsobiti novým poměrům a potřebám, úplně zastavily činnost, lidských pracovních sil všude ubývalo a bylo tudíž vypláceno mezd počtem méně. Mnozí lidé snadno peníze různými způsoby kalnými i nekalnými vydělali, byly vypláceny mnohým osobám veliké podpory, lidé tonuli v penězích a měli přes vysoké ceny statků peněz poměrně více než dost.

Nastala úplná anarchie ve stanovení cen a úplný zmatek, i neslýchaná libovůle ve vydávání peněz. Je na jev, že za takovéto hospodářské revoluce se dá velmi těžko sledovati, pokud vzestup cen vskutku byl způsoben zbytečným rozmnožením peněz v oběhu a odtud plynoucím poklesem kupní síly peněz, a pokud měl příčiny jiné, nahodilé, neorganické. Ale jedno je naprosto jisto: že není možno dnešní přemrštěné vysoké ceny považovati za ukazatele kupní moci peněz nebo poměrného jich znehodnocení, a tudíž že ji nelze bráti za základ při úvahách o nápravě měny. Budeme musiti vyčkati, až ceny všech statků poklesnou aspoň zhruba na poměrně jednotnou úroveň proti cenám předválečným a pak teprve bude možno podniknouti kroky další, jimiž by se dala provésti náprava.

II. Náprava měny a ceny na domácím trhu.

Při úpravě měny bude možno v dalším vývoji jíti dvojí cestou: buď budeme hleděti nynější pokleslou měnu napravití skutečně, totiž zvýšiti kupní moc koruny na výši předválečnou a ceny tudíž sraziti na ceny předválečné, po případě budeme se snažiti zvýšiti směnnou hodnotu peněz a snížiti ceny aspoň částečně; anebo provedeme nápravu měny jen

f o r m á l n ě, totiž vyjádříme dosavadní ceny jen jinou jednotkou, budeme je jen jinak, na jinou míru počítati.

Skutečné či reálné zlepšení měny předpokládá, že by se přebytečné papírové peníze vzaly z oběhu způsobem pravidelným, správným, totiž touž cestou, kterou se dostaly do oběhu. Kdyby nebyl nastal rozpad Rakousko-Uherska, mělo by se souditi takto: stát si vypůjčil od těch, kdož od něho papírové peníze přijímali, kapitály, vlastně věcné statky, a měl by jim je vrátiti, zpět splatiti. Ale peníze tímto způsobem státem vydané jsou dávno již v jiných rukou, a poněvadž nebylo vyhnutí, každý musil tyto peníze přijímati a musí je stále přijímati — bez peněz nemůžeme se obejít — je pochopitelné, že všichni občané stali se rovnoměrně věřiteli státu a ne dle toho, kolik peněz kdo drží náhodou v některém daném okamžiku, tedy snad v době pro nápravu měny určenou. Proč by měla býti při tom více trestána na příklad banka, která koná veškeré veřejnosti důležitý úkol prostředníka plateb, a chová za tím účelem stále větší hotovosti, než továrník nebo kapitalista, kteří jejich služeb užívají? *)

Na druhé straně však stát sám nemá prostředků na zaplacení dluhu, výdejem papírových peněz převzatého. Stát musí tuto povinnost přesunouti na všechny své příslušníky a to relativně rovnoměrně, daněmi, ať se tak stane na ráz větší dávkou majetkovou, anebo postupným přesunem i na pokolení budoucí tím způsobem, že vydá státní dlužní úpisy,

---

*) Naprosto nespravedlivě vůči všem ostatním příslušníkům státu bylo, že se dopouštělo lombardování válečných půjček u cedulové banky za nově do oběhu dávané bankovky. Tím přesunoval ten, kdo konal po případě dobrovolně „rakouskou“ vlasteneckou povinnost, důsledky svého nadšení na všechny ostatní občany, kteří se proti této, mírně řečeno, neslušnosti nemohli brániti. Přijímá-li vláda Německo-Rakouska mimo to válečné půjčky (VIII.) místo peněz při rozprodeji zbylých válečných předmětů a při emisi své nové výpůjčky (do 25%), komplikují se tím věci velmi povážlivě. Zdá se, že je tu určitý úmysl, učiniti ze všech dluhů bývalého Rakouska jediný soubor, o jehož rozvrh by se musila pak učiniti mezi novými státy dohoda společná. Je v tom pro náš stát nebezpečí, že nebude moci o různých druzích dluhů rozhodovati úplně volně. E

a papírové peníze za ně obdržené vezme z oběhu a zničí je, takže pak stačí pravidelnými daněmi uhrazovati jen potřebný roční úrok a úmor.

Bohužel je tento poměrně nejspravedlivější způsob ozdravení měny již sotva možný. Zabředli jsme příliš hluboko, než aby bylo lze na tuto přirozenou léčbu pomýšleti. A kdyby na náš Československý stát připadl podíl na finančních hříšcích bývalého Rakousko-Uherska i poměrně malý, přece jen bylo by toho tolik, že bychom sotva mohli svůj nový stát hned při vstupu do života zatížití najednou takovýmto dluhem za minulost. Také má tato na ráz provedená náprava měny i vadu, že se může snadno státi nová chyba, změnilo-li se zatím poměry a vyžadují více peněz v oběhu než v době, než stát začal měnu zhoršovati, a stačilo tudíž vzítí z oběhu peněz méně, než jich bylo oběhu druhdy vnuveno. *)

Tutéž vadu má i druhý, f o r m á l n ý způsob okamžité nápravy měny z á k o n n o u d e v a l v a c í peněz při níž znehodnocení měny ve skutečnosti zatím zůstane a změni se jen jednice peněžní dle jména: to jest, redukuje-li se na příklad pět korun starých na jednu korunu novou, koupí se za tuto novou korunu právě tolik jako za pět starých, a je v době přechodu úplně jedno, má-li někdo pět korun dosavadních či jednu korunu novou. Podobně mzdy, služné, úroky i daně platí se v témž poměru. Aby měla takováto pouhá početní úprava měny také důsledky věcné, snížení cen zboží a s k u t e č n é zlepšení měny, musil by přijít mimo to podnět odjinud: musily by se skutečně snížit vyplacené mzdy, stát by musil začítí vypláceti v nové měně služné snížené a vyměřil

*) Je nápadno, jak malou částku papírových peněz stačí někdy vzítí z oběhu, aby se měna zlepšila. V Spojených státech amerických stačilo k nápravě měny v letech 1863 až 1879 vzítí z oběhu pouhou čtvrtinu za občanské války vydaných státovek („Greenbacks“); další část byla podložena zakoupeným zlatem a značná jich část byla učiněna „neškodnými“ tím, že bylo nařizeno bankám, aby chovaly 15 až 25% deposit v hotových penězích. Obdobné poměry se vyvinuly o nápravě měny v Anglii v l. 1797—1823.

daně nižší, musil by poklesnouti úrok a pod. Týž účinek by formálná devalvace měla, kdyby se jí užilo jako pomůcky pro přechod nebo návrat k měně zlaté. Nebylo by pak správné, kdyby se poměr devalvační, v němž se mají nově vydané peníze zlaté směňovati za dosavadní peníze papírové, ustanovil prostě dle úhrnu peněz, jež byly v oběhu před válkou, a obíhajícím úhrnem dnešním; nýbrž musily by se uvážiti všechny svrchu uvedené okolnosti, mající vliv na množství peněz v oběhu. A i kdyby se vše co nejpečlivěji uvážilo, bylo by zůstaveno i pak značné pole libovůli a náhodě, poněvadž celý problém peněz je dosud málo prozkoumán a ujasněn.

Stane-li se takováto chyba, jednu útěchu přece držitelé peněz mají: že vědomí učiněného omylu jen pozvolna proniká a oběh značně opožděně a ponenáhlu naň odpovídá opravou cen statků.

Hůře na tom jsou v takovémto případě majitelé pohledávek, po případě dlužníci. Bývá totiž zvykem při formálné nápravě měny, že se ustanovuje zároveň přepočební poměr pro pohledávky, za nepokleslé měny vzniklé, na měnu novou, v níž mají býti splaceny, a je-li tento poměr nesprávný, stihne škoda na ráz platbu přijímajícího věřitele, nebo po případě platícího dlužníka. Dejme tonu, že byly peníze zredukovány na polovici, ale měly býti sníženy na třetinu, pak ztratí věřitel, který půjčil 100 K nepokleslé hodnoty a dostane za ně 200 K pokleslých na třetinu původní hodnoty, přece ještě 100 lehkých korun, a dlužník tutéž částku získá; kdežto kdyby byl poměr devalvační horší než bylo třeba, ztratil by dlužník a získal by věřitel. Bylo-li období poklesu směnné hodnoty peněz delší nebo poklesala hodnota sice jen po dobu krátkou, ale velmi příkře, pak se ustanovují dokonce pro úplaty pohledávek, v různých dobách vzniklé, různé poměry redukční, jak se vskutku v Rakousku za velké nápravy měny r. 1811 po návrhu tehdejšího presidenta dvorské komory hraběte Wallise stalo.

Je velmi pochybno, že by bylo lze za dnešního rozvratu poměrů výrobních, obchodních, peněžních a úvěrových i za

dnešní rozháranosti majetkové a cenové vyšetřiti jen poněkud správný a spravedlivý poměr devalvační, jehož by se dalo užítí jako základu pro přechod k měně zlaté, po případě jako podnětu, kterým by se působilo k snížení cen. Tím méně dala by se ustanoviti zmíněná podrobná tabulka přepočetni pro různá období postupného poklesu měny, která jsme hlavně v posledních třech letech prožili. Ale ať již jde o devalvaci, kterou se mají poměry měnné jen formálně zjednodušiti, anebo o devalvaci, jež má býti prostředkem ke skutečné nápravě měny, tolik je jisto, že každá devalvace má v podstatě toliko jinak číselně vyjádřiti ceny v době provádění devalvace platné a nemá na nich věcně ničeho měniti, nemá se té doby platné směnné hodnoty peněz dotknouti. Nařídí-li se však zákonná devalvace, jež má býti přípravným krokem k přechodu ke měně zlaté, v době, kdy není cenový vývoj ukončen, a provede se na ráz jednotným poměrem redukčním, mimo pohledávky, nemůže nařízený poměr redukční všeobecně vyhovovati. Pohyb cen se jí pak nezastaví, ani účelně nediriguje, nýbrž nastanou další, nové opravy cenové, jimiž někteří jednotlivci zbytečně utrpí nových škod, po případě jiní nezaslouženě získají. Chyba ukáže se ihned tím, že zlaté peníze do oběhu dané budou míti proti penězům papírovým ažio a budou po případě stále z oběhu mizeti. Ostatně tento zpětný vliv zákonné devalvace jeví se obvykle již v době přípravy k ní a podle toho, zda se očekává snížení menší než odpovídá poměrům, nebo naopak snížení větší, podnikají se již předem opatření obranná.

Nejlépe jsou na tom v každém případě majitelé věcných statků, kteří je přes dobu těchto převratů předrží, poněvadž mohou zvýšením ceny proti každému násilnému zásahnutí ve svá práva se brániti, a na ně se vlastně nařízená devalvace nevztahuje; kdežto majitelé peněz a pohledávek jsou jí vydáni na milost a nemilost. Největší újmu utrpí ti majitelé peněz, kteří je drželi v rukou od začátku po celou dobu cenového rozvratu: ti dostanou za své bývalé plnohodnotné peníze po devalvaci méně statků, než by byli mohli za ně koupiti

druhdy, a všechna naděje, že by jim mohla býti utrpěná křivda příště snad napravena, se jim trvale béře. Kdo peníze v té době častěji obracel, utrpí celkem škodu menší.

Tu nevyhodu každá na ráz provedená, i úplně správně poměry cenové vystihující devalvace má, že není proti všem druhům součástí majetkových stejně spravedlivá. Odtud plyne pak i důsledek další, že vrstvy nemajetné, ze mzdy a služného žijící, nemají na tom zájmu, aby se proti devalvaci sebe horší stavěli, jim hlavně záleží na tom, aby se jim jejich důchod vyplácel s k u t e č n ě neztenčený, ať se jim vyplatí v méně pokleslé nebo ozdravené; ba spíše bude jim vhod devalvace poměrně největší, po případě i vyšší než nutno, poněvadž pak mají naději, že úpravou snad i získají. Majitelé peněz, již je trvaleji v rukou drží, utrpí poměrně nejvíce, majitelé věcných statků trvalejší držby utrpí nejméně, nebo dokonce vůbec neztratí ničeho..*)

Nespravedlivá tato nesrovnalost dá se aspoň z části odstraniti reálnou devalvací p o s t u p n o u, v několika delších oddílech prováděnou; pak se škoda poklesem směnné hodnoty peněz způsobená rozdělí mezi několik po sobě jdoucích držitelů peněz i pohledávek a ulomí se hrot na jedné straně

*) Kdyby bylo lze působiti na pohyb cen vyvolaný převýdajem papírových peněz, bylo by spravedlivější, aby byla škoda, státem převýdajem papírových peněz majitelům peněz a pohotových peněžních pohledávek způsobená, rozvržena rovnoměrně mezi ně a mezi držitele věcných statků. Tedy při umělém zvýšení peněz v oběhu na dvojnásobný úhrn a tudíž zvýšení cen pravidelně dvojnásobném — předpokládáme-li, že ostatní činitele na vytváření cen se strany peněz působící, totiž rychlost oběhu peněz na jedné straně a množství směňovaných statků na druhé straně, zůstali titíž — mělo by býti podražení cen statků jen částečné, ne o plný další úhrn dosavadních cen, kdežto zbytek by měli ozeletí majitelé statků. Ale v praktickém životě se věc provésti nedá. Spíše by se mohl přizpůsobiti tomuto stanovisku nařízený poměr přepočítací při zákonné devalvaci. Zvolil by se totiž úmyslně pro majitele peněz příznivější, než by dle stavu cen měl býti; snad by se podařilo tímto způsobem přimětí trh, aby dosavadní ceny, vyjadřované v bývalých penězích znehodnocených, udáváje je v nových penězích, vskutku také poměrně snížil.

překotnému zbavování se jich a na druhé straně zadržování věcných statků, zvláště když předem není ani známo, bude-li snad další druhou neb třetí postupnou devalvaci vůbec nutno prováděti. Mimo to má postupná devalvace i tu výhodu, že se snad aspoň vždy na nějakou dobu vzestup cenový zastaví, a poskytne zatím dosti času, aby se poměry cenové řádně prozkoumaly a zjistilo se, pokud je na nich vinen vskutku převýdaj peněz anebo pokud mají příčinu jinde. Také je možno v tomto mezidobí působiti vhodným způsobem, aby tyto jiné příčiny byly odstraněny. Konečně dalo by se při postupné devalvaci spíše snad dosíci, aby se část ztráty, státem převýdajem peněz držitelům jich způsobená, přesunula částečně také na držitele věcných statků tím, že by se poměr devalvační volil po každé o něco příznivější než by dle platných právě cen měl býti. Ostatně pokles cen zboží, nápravou měny vyvolaný, stihne sám sebou hlavně držitele věcných statků, tedy spíše podnikatele, kdežto vzestup cen za dob poklesu měny nejtíže dolehl na poživitele důchodu z práce a kapitálu.

Shrneme-li svá pozorování, můžeme říci tolik: reálná náprava měny souvisí s celkovými finančními a úvěrovými poměry a dá se nyní v našem státě sotva úplně provésti. Bude-li ji možno provésti aspoň částečně, po případě postupně, o tom nutno rozhodnouti ve spojení s úvahou o finančních a úvěrových poměrech státu Československého, a mimo to dotýká se věc i platební naší bilance ve styku s cizinou, jak se dále ještě zmíníme. Formální zákonná devalvace, jíž by se zároveň užilo jako nepřímého prostředku k zlepšení měny a hlavně k u s t á l e n í měny, je rovněž výhodnější, provádějí-li se postupně, a ne na ráz, překotně.

Při reálné nápravě měny odčínuje stát úplně nebo částečně vinu, které se byl svémocným výdajem papírových peněz dopustil. Vrací výpůjčku, kterou byl na všech občanech, kteří peníze přijímají, vynutil; vrací ji však v penězích pokleslých, tedy neúplně, a zůstává autonomii vnitřního trhu, aby si sám důsledky tohoto kroku upravil a provedl návrat k cenám

před převratem. Tato reakce cenová uplatňuje se ponenáhlu. Kdo z držitelů peněz a pohledávek obě období převratu přečká, peněz nevydá a pohledávek nevybere, neutrpí při úplné reálné nápravě měny vůbec újmy, kdežto ti z nich, kteří peníze nebo pohledávky vydají v době vzestupu cen a znehodnocování peněz, ztrácejí, a opačně, kdož jich nabyli teprve v období vzestupu cen a realisují je v období druhém, získávají. Naopak ti, kteří pokleslými penězi platí starší dluhy, získávají, kdežto ti, kteří platí dluhy vzniklé v době poklesu směnné hodnoty peněz, v období druhém, ztrácejí.

Při nápravě formálně stát dekretuje, že si odpouští část dluhu, který výdajem papírových peněz na se vzal, ale při správném poměru redukčním držitelé papírových peněz této slevy dluhu poměrně snadno oželi, poněvadž každý cení i papírové peníze dle toho, co se za ně dá směnit, a ne dle toho, zda lze očekávat, že budou jednou státem vykoupeny nebo ne. Zároveň znemožňuje však stát pro příště náhradu za újmy, kterých držitelé peněz a pohledávek i pořivatelé důchodů převýdejem papírových peněz byli utrpěli, neboť ustaluje pokleslou směnnou hodnotu peněz na trvalou dobu; jen majitelům pohledávek vychází vstříc, nařizuje obyčejně přepočtení stupnici pro pohledávky před poklesem a za doby poklesu cen peněz vzniklé. Ti, kdož peníze přijímali za doby stálého poklesu ceny peněz, utrpěli škodu; ustálením směnné hodnoty peněz, provedeným tím, že byly přebytečné peníze násilně z oběhu odstraněny, neutrpí již nové újmy, naopak, vystihli-li se zůstavenými penězi v oběhu správný poměr cenový, danými poměry podmíněný, budou i do budoucna dalších škod ušetřeni, jež by z neujasněnosti poměrů mohly jim vzniknouti. Podobně kdož starší pohledávky zužitkovali v době poklesu ceny peněz; od ustanovených poměrů přepočtených pak záleží, zda neutrpí újmy i ti, kdož pohledávky zpeněžili po zákonné devalvaci. Při správné formálně devalvaci se tudíž držitelům peněz a pohledávek rovněž ničeho znovu nebere, nýbrž číselně se zachycují poměry cenové, jak tu již jsou, a hledí se čelit poklesu dalšímu.

Ustanoví-li se při devalvaci zároveň přepočební poměr pro pohledávky, pochodí z majitelů pohledávek poměrně nejhůře ten, kdo si pohledávku vybere krátce před zákonnou devalvací neboť vyplatí se mu penězi v době, kdy jsou nejlhlouběji znehodnoceny, kdežto kdyby byl vyčkal zákonné devalvace, byla by mu pohledávka vyplacena dle poměru směnné hodnoty peněz v době vzniku pohledávky a v době devalvace. Ale za obecného vzestupu cen jsou zvláště drobní vkladatelé nuceni vybírat si úspory, aby uhájili živobytí, a jsou velmi krutě stíženi, nemohou-li předržeti kritickou dobu poklesu směnné hodnoty peněz až po dobu zákonné úpravy. Na druhé straně dlužník činí nejlépe, vyzoruje-li chvíli, kdy směnná hodnota peněz poklesla nejloub a zaplatí pak dluh, prve než je nařízen poměr přepočební. Zájem držitelů peněz nabádá je naopak, aby peníze pokud možno hned na počátku sestupného pohybu jejich ceny směnili za věčné statky; zákonná devalvace je aspoň na čas uklidňuje. Proto jest výhodna i devalvace *č á s t ě n á*, jež poměr znehodnocení zatím plně nevystihuje, jako prvý stupeň míněná, za níž může po případě následovati další, dodatečná úprava, neboť tvoří jakýsi mezník, který aspoň dočasně zadrží všeobecný překotný vzestup cen a uklidní majitele pohledávek a peněz. Také držitelé věčných statků se více nutí tyto statky odprodávati a tím se způsobuje rovněž nepřímý tlak na ceny.

Takováto zatímná, třeba neúplná devalvace by se doporučovala i u nás v době nynější mimo to i z důvodů dalších. Trvalejší uklidnění cen a vyjasnění poměrů, jež by mohlo býti základnou pro posouzení poměru devalvačního, dostaví se asi poměrně dosti pozdě. Také poměry cenové a valutové v cizině, jež jsou pro úpravu naší měny rovněž rozhodujícího významu, nebudou záhy vyřešeny. A konečně je možno při tomto jakémsi odstupňovaném řešení sloučiti oba způsoby nápravy měny, reálný s formálním, a mohl by se poměr devalvační přiměřeně zlepšiti, až bude zřejmo, kolik pasiv nový náš stát převezme a bude-li moci aspoň část papírových peněz vzítí z oběhu způsobem normálním: buď že za ně rozprodá část státních ne-

movitostí nebo zbylých věcí válečných, nebo ať je bude přijímati na daně, zvláště zavede-li se vydatnější dávka ze jmění, anebo ať by mohl vydati za ně trvalé státní dlužní úpisy, pokud by totiž řádné státní příjmy na úrokování a úmor jich stačily. Po případě by ani k další formální devalvaci nemusilo dojíti, kdyby se ukázalo, že se poměry buď napravují samy, což by se mohlo státi i zvýšenou produkcí statků a rychlejším jich oběhem, nebo že může stát odhodlati se k další nápravě reálné, anebo že není ani třeba měnu na paritu zlepšovati a zlatou měnu zaváděti, nýbrž že žádoucímu účelu úplně vyhovuje i měna pokleslá, jen je-li ustálena.

III. Technické provedení devalvace se zřetelem na poměry cenové a soukromého úvěru i na finance státu.

Při správné formální zákonné devalvaci, na správném poměru cenovém založené, neděje se držitelům peněz křivda. Má-li někdo pět jednic peněžních a čtyři se mu z nich devalvací odeberou, je mu vác úplně lhostejna, neboť koupil prve za pět jednic totéž množství statků jako nyní za jednu. Hlavní obtíž vězí právě v tom, aby byl poměr devalvační vyšetřen správně a nepodnítil nové další vzestupy cenové.

Obyčejně se má za to, že poměr redukční je dán přesunem poměru mezi množstvím věcných statků a peněz před obdobím převýdaje peněz a po něm, kterýžto poměr aspoň zhruba se projeví dle učení theorie kvantitativné právě poměrným vzestupem cen.

Že nynější naši úroveň cenovou není možno v této příčině považovati za spolehlivou směrnicí, o tom netřeba vésti důkazů. Nejrušivěji působí tu, jak všeobecně známo, přehnané ceny potravin a jiných nejnütnějších potřeb životních, na něž nejen že nepůsobilo rozhodujícím vlivem zvýšené množství obíhajících peněz a nedají se ani vysvětliti napětím mezi poptávkou a nabídkou, nýbrž vznikly z ryze psychologické pohnutky